

استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی

تهیه شده بوسیله

انجمن کتابخانه‌های تحقیقاتی

و

انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی و تحقیقاتی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

اصغر دلبری پور

معلم کتابداری و رئیس سابق کتابخانه مرکزی دانشگاه تبریز

تبریز

۱۳۵۸

فہرست مندرجات

۱۷۹	مقدمہ
۱۸۱	بخش اول - خدمات
۱۸۳	بخش دوم - مواد
۱۸۶	بخش سوم - کارکنان
۱۸۸	بخش چہارم - تسهیلات و امکانات
۱۹۰	بخش پنجم - ادارہ کتابخانہ
۱۹۲	بخش ششم - امور مالی
۱۹۴	ارجاعات

پرویش گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی

استانداردهای زیر را کمیته‌ای مرکب از انجمن کتابخانه‌های تحقیقاتی و انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی (امریکا) تدوین کرده‌اند. پیش‌نویس این اطلاعیه را میتوان در شماره اپریل ۱۹۷۸ مجله «اخبار کتابخانه‌های دانشگاهی و تحقیقاتی» ملاحظه کرد. در اگوست ۱۹۷۸ کمیته، تجدید نظری در استانداردها بعمل آورد و در ۲۶ اکتبر همان سال طرح تجدید نظر شده‌ای ارائه شد که در ژانویه سال بعد به تصویب انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی نیز رسید. در این مقاله شکل نهایی و تصویب شده استانداردها عرضه شده است.

مقدمه

استانداردهای زیر بخاطر کمک به اعضای هیأت علمی، هیأت مدیره دانشگاهها، کتابداران و آژانسهای معتبر، در ارزیابی و بهبود خدمات و منابع کتابخانه‌های دانشگاهی تهیه شده‌اند. این استانداردها در آن عده از مؤسسات آموزش عالی بکار خواهند رفت که از آنها به عنوان «مؤسسات دکتری دهنده» یاد میشود و در آنها توجه خاصی به تحصیلات فوق لیسانس، تعلیمات حرفه‌ای و پژوهش معطوف گردیده است. علاوه بر این موارد کتابخانه‌های دانشگاهی موظف به رعایت خط‌مشی‌ها، برنامه‌ها، مسؤلیت‌ها و سیاست‌ها میباشند و از این روست که این استانداردها را نمیتوان در تمام دانشگاهها بدون مراعات شرایط اختصاصی بطور یکسان بکار بست.

بر اساس این استانداردها کتابخانه از اهمیت ویژه‌ای در دانشگاه برخوردار است و این اهمیت را پژوهشگران آموزش عالی مورد تأیید قرار داده‌اند. ان‌ام. کارتر در گزارشی که در سال ۱۹۶۶ به «شورای آموزشی امریکا» داده است چنین میگوید:

«کتابخانه قلب دانشگاه است. هیچ عامل غیر انسانی تا این حد با کیفیت آموزش عالی ارتباط ندارد. دانشگاههای معدودی وجود دارند که علیرغم ضعف در منابع کتابخانه به پیشرفتهایی در برخی از رشته‌ها نایل آمده‌اند. در این دانشگاهها امکانات و تسهیلات آزمایشگاهی و نیز وجود کتابخانه‌های بزرگ (مانند کتابخانه کنگره و کتابخانه ملی نیویورک) از اهمیت کتابخانه دانشگاهی کاسته‌اند. ولی مؤسساتی که در تمام زمینه‌ها فعالیت دارند محققاً دارای کتابخانه تحقیقاتی بزرگ و مجهزی میباشند»^۲

دانشگاهها و کتابخانه‌های دانشگاهی مانند سایر سازمانها متحمل تغییرات زیادی در

طول سالها شده‌اند. تحولات دیگری در حال وقوع بوده و بقیه نیز در جریان سالهای آینده به وقوع خواهند پیوست. آنچه بیش از همه قابل ذکر است و توجه بیشتری به آن معطوف میشود حس وابستگی و الزام تطبیق و وحدت نسق در دانشگاههاست. در مورد کتابخانه‌های دانشگاهی توصیه‌های زیر قابل توجه هستند:

رشد همکاری بین کتابخانه‌ای مخصوصاً در زمینه مشارکت در تهیه مواد، تقویت و توسعه برنامه‌های خدماتی، مانند ارائه اطلاعات کتابشناسی، اهمیت روزافزون مواد غیر کتابی؛
اعمال سیستم‌های خودکار در اعمال کتابداری و توسعه بازیابی ماشینی؛
رابطه نزدیک کتابداران و اعضای هیأت علمی و بهبود وضع کتابداران در سازمان دانشگاه؛

توجه بیشتر به سودمندی و کارایی خدمات؛
در استانداردهای لازم برای کتابخانه‌های دانشگاهی به این نکات توجه کاملی معطوف گردیده است.

با توجه به علاقه روزافزون دانشگاهها نسبت به گردآوری و نگهداری مواد تحقیقاتی، این استانداردها طی راهنمایی‌های لازم خواهند کوشید تا کتابخانه‌ها را به مرحله‌ای از خود-کفایی برسانند که سودمندی و قوت هر دانشگاه را تضمین کند. با این که اولین هدف هر کتابخانه دانشگاهی رفع نیاز آموزشی و پژوهشی دانشجویان و اعضای هیأت علمی است هیچ کتابخانه دانشگاهی قادر به تهیه تمام مواد مورد درخواست مراجعین خود نمیشود. بدین جهت است که سعی میشود مکانیسم‌هایی را مورد توجه قرارداد که دسترسی به اطلاعات را از طریق همکاری میسر ساخته و علاوه بر تشخیص محدودیت‌های جاری در زمینه وابستگی، عوامل مؤثر در شکوفایی آموزش و پرورش را معین نمایند.

در این فرصت سعی شده است که استانداردها محدود به عبارتهای خلاصه‌ای باشند که در کفایت هر کتابخانه دانشگاهی نقش اساسی دارند. توضیحات لازم در باره هر کدام از استانداردها بشکل تفسیر بیان شده‌اند.

بخش اول

خدمات

استاندارد الف/۱

بمنظور حمایت از برنامه‌های آموزشی و پژوهشی و ملی در هر دانشگاه، خدمات کتابخانه‌های دانشگاهی استفاده از اطلاعات بدون مضبوط در هر شکل را جهت مراجعین آن کتابخانه تسهیل خواهند بخشید.

تفسیر

هر کتابخانه دانشگاهی در تهیه و توسعه برنامه‌های خدماتی خود حق تقدم را به نیاز دانشجویان، اعضای هیأت علمی و سایر اعضای پژوهشی خواهد داد که «مشتریان اصلی» کتابخانه را تشکیل می‌دهند. اگر کتابخانه برای سایر مراجعین نیز تعهدی داشته باشد آنان «مشتریان درجه دوم» خواهند بود.

هر کتابخانه دانشگاهی خدمات زیر را ارائه خواهد داد:

خدمات مراجعه و اطلاعاتی که در تمام ساعات کار کتابخانه بطور مناسب ارائه می‌شود؛ کمک به افراد در کاربرد منابع کتابخانه؛

برنامه‌های آموزش کتابشناسی؛

خدمات لازم جهت دستیابی به سواد غیر کتابی و سواد الکترونیک که برای خواندن آنها آلات

مخصوصی لازم است؛

خدماتی که مبتنی بر آگاهی از منابع سایر کتابخانه‌هاست.

این خدمات باید بطور کامل کلیه نیازهای اطلاعاتی و کتابشناسی موجود در فضاها

پژوهشی و سایر قسمتهای دانشگاه را برطرف سازند.

باینکه در دانشگاهها اهمیت زیادی به‌خواست دانشجویان فوق لیسانس و اعضای

هیأت علمی معطوف می‌شود نیاز دانشجویان دوره لیسانس را نباید فراموش ساخت.

بالاخره کتابخانه‌های دانشگاهی باید متوجه باشند که مسؤلیت عظیم و سنگینی بعهده

آنها و کتابخانه‌های تحقیقاتی گذاشته شده است تا علاوه بر حمایت آموزش عالی همکاریهایی لازم

بین یکدیگر معمول دارند.

استاندارد الف / ۲

بمنظور دسترسی کامل به مجموعه و محتوای کتابخانه‌ها، هر کتابخانه دانشگاهی اطلاعاتی از مجموعه خود نگهداری خواهد کرد که کامل و پیوسته بوده و با استانداردهای کتابشناسی ملی مطابقت خواهد داشت.

تفسیر

میزان اطلاعات کتابشناسی که در کتابخانه خاصی فراهم میشود به عوامل چند بستگی دارد. این عوامل عبارتند از:

باز یابسته بودن کتابخانه - کمیت و کیفیت مواد پژوهشی - تاریخ و سن کتابخانه و دانشگاه - کیفیت همکاری با سایر کتابخانه‌ها و دنیای کتابداری.

بمنظور حصول اطمینان از دسترسی مفید و مؤثر به مجموعه‌ها و نیز افزایش کفایت تکنیکی، مدارک کتابشناسی هر کتابخانه دانشگاهی باید بر اساس استانداردهای شناخته شده فهرست‌نویسی ورده‌بندی استوار باشند. جهت ثبات و پیوستگی این مدارک لیستهای فصلی از مجموعه منتشر خواهد شد. هر کتابخانه دانشگاهی که از واحدهای متعدد تشکیل یافته است موظف به تهیه فهرستگانی از مواد فهرست شده خود میباشد.

استاندارد الف / ۳

در چهارچوب مسؤلیت‌ها و اولویت‌های دانشگاهی، هر کتابخانه دانشگاهی دسترسی کامل به مواد را برای تمام مشتریان خود فراهم خواهد ساخت.

تفسیر

عواملی چند از قبیل روشهای امانت و توزیع، ساعات خدمت، ترتیبات امنیتی و کفایت خدمات، در فراهم آوردن امکانات دسترسی به مواد یک کتابخانه مؤثر هستند. با این که اعمال در کتابخانه‌های مختلف بیک شکل انجام نمیگیرد اصولی وجود دارند که تمام کتابخانه‌ها ملزم به رعایت آنها میشوند. اغلب موادی که جزو موجودی کتابخانه هستند باید علاوه بر مطالعه در داخل کتابخانه به مشتریان مجاز به امانت داده شوند. استفاده از کتابهای کمیاب، ناپایدار و آنهاییکه طالب بیشتری دارند باید متناسب کنترل و ممنوع گردد. بخاطر اینکه بتوان نهایت استفاده را از مواد کتابخانه بعمل آورد لازم است شرایط امانت بطور دقیق تعیین و برای همه مراجعین بطور یکسان عمل شود. بعلاوه در مورد مواد گمشده یا آنهاییکه در اثر استعمال خسارت دیده‌اند باید چاره‌ای اندیشید. برگشت و اعاده مواد را بلافاصله پس از استفاده و در شرایط خوب باید به مشتریان کتابخانه تفهیم کرد.

کارهای مربوط به امانت از مخازن در یک کتابخانه دانشگاهی باید بطور مؤثر و کافی انجام یابد و در این راه برنامه منظم و مداوم قفسه‌خوانی کمک بزرگی بحساب میآید. ساعات کار کتابخانه باید جوابگوی مطالعات مقرر و مرجوعه بوده و به وجود کتابخانه‌های اختصاصی موجود در سیستم و نیز به فضاهای دیگر مطالعه در دانشگاه بستگی داشته باشد.

بخش دوم

مواد

استاندارد ب/۱

مجموعه یک کتابخانه دانشگاهی از لحاظ کیفیت و کمیت جوابگوی نیازهای آموزشی دانشگاه بوده و به برنامه‌های پژوهشی آن کمک خواهد کرد.

تفسیر

هر کتابخانه دانشگاهی کلیه مواد و منابعی را که لزوم آنها در برنامه‌های آموزشی دانشجویان در سطوح لیسانس و فوق لیسانس محرز است تهیه خواهد کرد. کتابخانه‌ای که فاقد این مواد باشد به پیشرفت برنامه‌های تعلیماتی کمک نخواهد کرد. این منابع عبارتند از مواد خواندنی برای استفاده کوتاه و درازمدت، مواد مراجعه و کتابشناسی، روزنامه‌ها و سریالهای اساسی و نیز سایر سوادیه که دانشجویان برای مطالعات و تهیه رساله‌های خود از آنها استفاده خواهند کرد.

مجموعه‌ای ناتوان مانع پیشرفت تحقیق است. گردآوری و نگهداری مجموعه‌های اساسی و معتبر و اجرای برنامه جامع تهیه کتاب شرایطی را در دانشگاه ایجاد خواهند کرد که تحت آنها علم و دانش بطور مؤثر توسعه و انتقال یابد. پرواضحست که هیچ کتابخانه دانشگاهی نمیتواند کلیه مواد اطلاعاتی بدون را که مورد نیاز دانشجویان دوره‌های فوق لیسانس و دکتری برای انجام تحقیقات خود میباشند تهیه کند. مع الوصف مجموعه از لحاظ اندازه و محتوی طوری تهیه خواهد شد که مانعی در راه تحقیق نبوده و در پیشبرد آن نیز سهم داشته باشد. هر کتابخانه علاوه بر اینکه مجموعه خود را در زمینه‌های مورد علاقه خود توسعه داده و به اولویت‌های آکادمیکی و تواناییها در دانشگاه توجه میکند لازم است از راه همکاریهای بین کتابخانه‌ای که از مدتها پیش برای همکاری دوجانبه در دست آوردن مواد تحقیقاتی استثنایی عنوان شده است در تکمیل مواد تحقیقاتی خود بکوشد.

توسعه سریع مواد پژوهشی و هزینه لازم برای دسترسی به این مواد برای اشخاصی که در دانشگاهها فعالیت میکنند ترتیباتی را فراهم آورده است که حداکثر دسترسی به این قبیل مواد داشته باشند. روشهای متداول در اشتراك منابع و بهبود وضع دسترسی به آنها عبارتند از

اسانت بین کتابخانه‌ای، تمهید امکانات جهت بازدید محققان، توافق در تهیه مواد و اشتراک در ارائه اطلاعات کتابشناسی.

باتوجه به اینکه همکاری بین کتابخانه‌ای بشکلی که در حال حاضر مورد نظر است قادر به حذف کامل هزینه در آینده خیلی نزدیک نیست روشهای قابل توجهی در مورد تکمیل منابع محلی در مرحله طرح ریزی هستند. کتابخانه‌های دانشگاهی با شرکت در توسعه این مکانیسم‌های جدید دسترسی به مواد، به تمام نیازهای محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی خدمت خواهند کرد. سعی بر این است که مقیاس دقیقی از اندازه مناسب مجموعه و میزان توسعه یک کتابخانه دانشگاهی ارائه شود. ولی هنوز فرمول کلی که قابل عمل در کلیه کتابخانه‌ها باشد بدست نیامده است. در حال حاضر این چنین فرمولها فقط شامل تخمین‌هایی هستند که در آن‌ها به سطح کلی نیاز توجه شده است و در صورتیکه آنها را بدلوخواه بکار ببریم وضع مفروض را تعریف خواهند کرد. ناگفته نماند که مقیاسهای کمی در راهنمایی قضاوت کیفی که باید سرانجام در کتابخانه‌های دانشگاهی و مجموعه‌های آنها مورد توجه قرار بگیرد نقش اساسی بازی میکنند. یکی از روشها تجزیه و تحلیل برگشتی است که از آن بمنظور تسهیل بخشیدن به مقایسه کتابخانه‌های مشابه استفاده میشود. روش دیگر که میتواند جنبه عمومی داشته باشد «نمایه کیفیت» است که شورای علوم تربیتی آمریکا برای ارتباط دادن اندازه مجموعه به کیفیت برنامه‌های آموزشی عرضه کرده است

استاد دارد ب/۲

مجموعه یک کتابخانه دانشگاهی بطور سیستماتیک و مداوم و با توجه به خطمشی‌های مفصل و معین توسعه خواهد یافت.

تفسیر

هر کتابخانه دانشگاهی هر چند مجموعه عظیم و متنوع قابل توجهی در موضوعات مورد علاقه خود داشته باشد از یک خطمشی جهت توسعه منابع پیروی خواهد کرد که راهنمونی در انتخاب و تهیه مواد است.

با ایجاد یک چنین خطمشی، کتابداران مطمئن خواهند شد که طرح ریزی و توسعه مجموعه کتابخانه با توجه به اهداف آکادمیکی، تحقیقاتی و خدماتی و با عنایت با ولویت‌ها و در محدوده منابعی که در دسترس دارد انجام میپذیرد.

مشورت نزدیک با اعضای هیأت علمی و مدیریت کتابداران و مخصوصاً متخصصان موضوعی، مسؤلیت تهیه و اجرای این خطمشی را تضمین خواهد کرد.

تشخیص مشکلات ذاتی و لاینفک در توسعه مجموعه مستلزم اطلاعاتی است که

کتابخانه از توسعه برنامه‌های آموزشی، پژوهشی و خدماتی دانشگاه و اجزای آنها که روی کتابخانه اثر می‌گذارند داشته باشد.

وقتی روش توسعه مجموعه کتابخانه معلوم شد باید به اطلاع اعضای هیأت علمی و هیأت مدیره دانشگاه برسد. بخاطر اطمینان از این که این خط‌مشی منعکس‌کننده تحولات و تغییرات دانشگاه است بطور منظم مورد تجدیدنظر قرار خواهد گرفت.

استاندارد ب/ ۳

هر کتابخانه دانشگاهی باید حاوی انواع مختلف اطلاعات مدرن باشد.

تفسیر

مطابق معمول و برحسب سنت، کتابخانه دانشگاهی محل استقرار اطلاعات چاپی است که برای حمایت از برنامه‌های آموزشی و پژوهشی مورد نیاز می‌باشند. با توجه به نقش مهمی که امروزه مواد غیرکتابی از قبیل فیلمها، صفحات موسیقی و نوارها در ارائه اطلاعات مدرن بازی می‌کند کتابخانه دانشگاهی به استثنای مواردی که این مواد صرفاً در کلاسهای درسی بکار خواهند رفت ملزم به تهیه آنهاست.

بخش سوم کارکنان

استاندارد ج ۱/

کارمندان هر کتابخانه دانشگاهی باید از لحاظ تعداد و تنوع کافی باشند تا بتوانند مجموعه را سازمان و توسعه داده و از آن نگهداری کنند. این کارکنان در ارائه خدمات مراجعه و اطلاعاتی که مورد نیاز دانشگاه است اقدام خواهند کرد.

تفسیر

تعداد کارمندان هر کتابخانه دانشگاهی را عواملی چند معین میسازند که عبارتند از:

تعداد واحدهای مجزای کتابخانه از نقطه نظر فیزیکی؛

تعداد نهادهای خدماتی که به کارمندان احتیاج دارند؛

ساعات کار کتابخانه؛

تعداد و مشخصات موادی که سالانه آماده میشوند؛

کیفیت آمادهسازی مواد؛

اندازه مجموعه؛

میزان توزیع و اسانت مواد

موافقت‌های همکاری بین مؤسسات نیز میتواند عامل دیگری در این زمینه باشد که بر

تعداد کارمندان بی‌تأثیر نخواهد بود. از آنجاییکه این عوامل در مؤسسات مختلف یکسان

نیستند فرمول مشخص و ثابتی را نمیتوان در مورد تعداد مناسب کارمندان معین کرد.

کارمندان کتابخانه‌های دانشگاهی را کارمندان حرفه‌ای، دفتری و کمک دانشجو

تشکیل میدهند. کتابداران اصلی وظایف حرفه‌ای و آکادمیکی کتابخانه از قبیل توسعه مجموعه،

خدمات مراجعه و اطلاعاتی و فعالیت‌های مستقل و اساسی وابسته به کنترل کتابشناسی مواد را

انجام خواهند داد. کلیه کارمندان کتابخانه علاوه بر تجربه، تحصیلات مناسب دانشگاهی و

حرفه‌ای در زمینه تخصصی خود خواهند داشت. درجه مطلوب برای کتابداران، فوق لیسانس

است که از یک مدرسه کتابداری که اعتبار آن را انجمن کتابداران (امریکا) تأیید کرده است

صادر شده باشد. مع الوصف در برخی موارد درجات اضافی نیز مورد درخواست است. افزایش تعداد کارمند در یک کتابخانه دانشگاهی به میزان اعمال و خدماتیکه کتابخانه فراهم می‌آورد و نیز به مجموع درخواستهایی که از آن بعمل می‌آید بستگی دارد.

استاندارد ج ۲/

هرگونه تصمیم در مورد کارمندان کتابخانه‌های دانشگاهی باید متکی بر ضوابط معتبر و جدید مدیریت بوده و با نحوه عمل در سطح دانشگاه و نیز اهداف و مقاصد کتابخانه هماهنگ باشد.

تفسیر

شرایط استخدام کارمندان مختلف در یک کتابخانه دانشگاهی باید با شرایط استخدام دسته‌های مربوط در خود دانشگاه هماهنگ باشند. بعنوان مثال شرایط استخدام کتابداران باید با بقیه اعضای هیأت علمی همسان بوده و شرایط استخدام کارمندان دفتری و دانشجویی کتابخانه با کارمندان مشابه در سیستم دانشگاه تطبیق کند. در برنامه جامعی از مدیریت کارمندان کتابخانه‌های دانشگاهی، به استخدام، انتصاب، ترفیع، تصدی، انفصال، رجوع به خدمت، شرح وظایف و مسؤولیتها، طبقه‌بندی و میزان حقوق، برنامه‌های کارآموزی و راهنمایی، بررسی راندمان کار، افزایش کارمند و مشاوره توجه خواهد شد.

منابع زیر راهنماییهای دقیقی در این مورد عرضه میدارند:

کتابداران دانشگاه همپایه با اعضای هیأت علمی^۶؛

آموزش کتابداری و بهره‌وری کارمندان^۷؛

بخش چهارم

تسهيلات و امکانات

استاندارد ۱/۵

کتابخانه دانشگاه باید تسهیلات و امکاناتی فراهم بکند تا نیازهای فعلی و آینده دانشگاه و برنامه‌های آن را مرتفع سازد.

کیفیت و کمیت ساختمان‌های کتابخانه دانشگاه باید طوری باشند که بتوانند مجموعه را در خود جای داده و فضای لازم برای استفاده از آن بوسیله دانشجویان، اعضای هیأت علمی و سایر مراجعین را داشته باشند. در این میان فضای کافی برای فعالیتهای کتابخانه که در ارائه خدمات ضرورت دارند در نظر گرفته خواهد شد. کفایت امکانات را نمیتوان فقط به نیازهای فعلی محدود ساخت. تعداد و ترکیب ثبت نام در دانشگاه، کیفیت برنامه‌های آموزشی و پژوهشی، شکل و میزان مواد کتابخانه روی نیازهای کتابخانه اثر فراوانی میگذارند و لازم است این نیازها بطور مداوم مورد ارزیابی و بررسی قرار بگیرند.

کتابخانه دانشگاه باید جالب و جذاب بوده و زمینه لازم برای فعالیتهای نهایت بهره رافراهم سازد. عوامل خاص در این زمینه عبارتند از: کیفیت‌های عمومی محیط که بر تئلیت کتابخانه (مراجعه کننده، کاربند و مجموعه) تأثیر خواهند گذاشت (روشنایی، تهویه، کنترل حرارت و رطوبت، انتقال افقی و عمودی مواد، وسایل ایمنی و غیره)؛

شکل مخازن :

تعداد و انواع سالن‌های مطالعه ؛

رابطه مخازن و سالنهای مطالعه ؛

رابطه واحدهای خدماتی بایکدیگر ؛

جریان مؤثر مواد ؛

کفایت فضا برای کارسندان و فعالیتهای آنان .

اساسی‌ترین نکته در طرح ریزی ساختمان یک کتابخانه وظیفه آن است. باتوجه باینکه

طبیعت مجموعه، خدمات، فعالیتها و همچنین نیازهای مشتریان کتابخانه تابع تغییرات زمانی هستند انعطاف‌پذیری درحال و آینده عامل مهمی در طرح هر کتابخانه بشمار میرود. بدون شک سبک معماری و سنتهای هر دانشگاه، ویژگیهایی در ساختمان کتابخانه عرضه خواهند داشت ولی این عوامل نباید نکات اساسی را مورد تخطئه قرار بدهند^۴

استاندارد ۴/د

کتابخانه‌ها باید در مکانهایی مستقر شوند که جامعه دانشگاهی دسترسی آسان و مناسبی به آنها داشته باشند.

تفسیر

لازمه مطالعه و تحقیق در موضوعات چند بعدی، تشخیص نیاز دانشجویان دوره لیسانس ضرورت اقتصاد در عمل و سایر عوامل تاکید بر تمرکز واحدهای پراکنده کتابخانه دارند. در این صورت دسترسی به منابع افزایش یافته و ازدو باره کاریهای گزاف در توسعه و نگهداری مجموعه‌ها جلوگیری خواهد شد. بهر حال شرایطی مانند جغرافیای محیط دانشگاه، فرط استفاده از کتابخانه و اندازه مجموعه‌ها وجود دارند که باید در برقراری واحدهای متعدد کتابخانه مورد توجه قرار بگیرند. ضمناً امکانات ذخیره «دور دست» هر چند که سهولت دسترسی را از میان میبرند برای مقابله با نارساییهای فضایی پیشنهاد میشوند. وقتی عدم تمرکز بهر شکلی پذیرفته شد کتابخانه‌ها باید رسکانی بنا شوند که زحمت مراجعین را حداقل برمانند^۴.

بخش پنجم

اداره کتابخانه

استاندارد ۱/۵

مقام کتابخانه در سازمان اداری و اجرایی دانشگاه باید صریحاً مشخص شده و مسئولیتها و قدرت کتابخانه و مدیران معین گردد.

تفسیر

اگر جامعه دانشگاهی از موقعیت خاص کتابخانه در سازمان اداری دانشگاه بی اطلاع باشد و مسئولیتها و قدرت رئیس کتابخانه بطور صریح معین نشود سوء تفاهم، تضاد و اغتشاش بوجود خواهد آمد که بضرر دانشگاه و کتابخانه است. کتابخانه در ارتباط نزدیک با تعلیمات و تحقیقات لازم است رسماً بعنوان یکی از واحدهای بزرگ اکادمیکی پذیرفته شده و مدیر آن نیز همواره بطور مستقیم در برنامه ریزیها و تصمیم گیریهای دانشگاهی شرکت کند. بنابراین مشابه این شخص گزارشهای خود را مستقیماً بر رئیس دانشگاه تسلیم خواهد کرد.

نیاز مسلم مؤسسات آموزش عالی به شرکت و دخالت اعضای هیأت علمی در امور کتابخانه باعث ایجاد کمیته مشورتی کتابخانه شده است. بعلت نقش اساسی کتابخانه در تعلیم و تحقیق و در نتیجه نیازی که به رابطه مداوم و نزدیک کتابخانه و اعضای هیأت علمی موجود است وجود کمیته کتابخانه حایز اهمیت و ارزش فراوانی است. کمیته باید جنبه مشورتی داشته باشد و مسئولیتهای آن بطور صریح طرح شود.

استاندارد ۲/۵

سازمان اداری و حاکم بر کتابخانه دانشگاه باید بطور آشکار مشخص شود و با سازمان اداری دانشگاه و نیز نیازهای خاص کتابخانه هماهنگ باشد.

تفسیر

بمنظور تسهیل در فعالیتها و تصمیم گیریهای متشکل و مؤثر، سازمان اداری و حاکم بر کتابخانه دانشگاه باید بطور صریح مشخص شده و نقشها و مسئولیتهای کلیه کارمندان

کتابخانه معین بشود. هرچند نظام کتابخانه اصول و اعمالی را که در سایر نهاد‌های دانشگاه انجام می‌یابند منعکس خواهد ساخت بعضاً شرایط خاص یک کتابخانه اکادمیکی، تغییراتی رآنها بوجود خواهد آورد.

استاندرده ۳/۵

ایجاد رابطه‌ای نزدیک بین تمام کتابخانه‌های یک دانشگاه بجهت اینکه کلیه مراجعین نهایت استفاده را از منابع و خدمات کتابخانه بکنند ضروری است.

تفسیر

الگوی واحدی برای اداره کتابخانه در تمام دانشگاهها را نمیتوان ارائه کرد. ولی آنچه مسلم است در هر مؤسسه هدف اصلی را عرضه عادلانه منابع و خدمات کتابخانه تشکیل خواهد داد. محققان براساس موضوعات مورد توجه خود نیازهای متفاوتی از یکدیگر دارند و خواست دانشجویان از نیاز آنان متفاوت است. هرچند این دل‌بستگی‌های متفاوت قابل آشتی نیستند بر مدیریت کتابخانه است که بعداً امکان توافقی در تهیه مواد لازم برای دسته‌های مختلف برقرار سازد. با اینکه رابطه اداری بین کتابخانه‌های مختلف یک دانشگاه مشخص شده است ولی وجود مکانیسم‌های هماهنگ کننده اطمینان خواهند داد که خطمشی‌های خدمات نیز هماهنگ هستند و علاوه بر کنترل دوباره کارها دسترسی به منابع کتابخانه را به حداعلا‌ی خود خواهند رسانید.

استاندارد ۴/۵

خطمشی‌ها و روشهای اساسی در هر کتابخانه دانشگاهی باید، بطور صریح تعیین شده و بطور مرتب مورد تجدیدنظر قرار بگیرند.

تفسیر

بمنظور حصول اطمینان از اینکه خدمات کتابخانه مؤثر بوده و مردم از آن اطلاع دارند کتابخانه دانشگاهی باید خطمشی‌ها و روشهای اساسی خود را بطور آشکار معین کرده و آنها را بشکل نوشته ضبط نماید. عبارتهای کتبی از خطمشی‌ها در دسترس کارکنان کتابخانه قرار گرفته و آنها باید که مناسبت خارجی دارند (مانند خطمشی مربوط به توسعه مجموعه کتابخانه یا خطمشی اسانت و توزیع) در اختیار مشتریان کتابخانه و سایر افرادی که احتمالاً به آنها احتیاج پیدا کرده یا آنها را مورد مشاوره قرار میدهند گذاشته خواهد شد. این خطمشی‌ها و اعمالی که اجرای آنها را تضمین میکنند بطور منظم مورد تجدیدنظر قرار خواهند گرفت تا از تناسب و اقتضای آنها اطمینان حاصل گردد.

بخش ششم

امور مالی

استاندارد ۱/۱

بودجه کتابخانه دانشگاه باید به اندازه‌ای باشد که بتواند به تعهدات و مسؤولیتهای کتابخانه که در استانداردهای قبلی بیان شده‌اند جامه عمل بپوشاند.

تفسیر

مجموع احتیاجات مالی کتابخانه دانشگاهی را میتوان فقط در رابطه با مسؤولیتهای آن تعیین کرد. برای عرضه فرمولها و مقیاسهای عملی که قادر به تعیین نیاز مالی یک کتابخانه دانشگاهی باشند سعی زیادی معمول شده است. این مقیاسها اطلاعاتی از میزان ثبت نام در دانشگاه تا حداقل معینی از بودجه کل دانشگاه را که به کتابخانه اختصاص خواهد یافت در برخواهند گرفت. ناگفته نماند که این نوع روشهای عملی همیشه میزان پیچیدگی و نیازهای کتابخانه دانشگاهی و مخصوصاً نیازهای مختلف کتابخانه در دانشگاههای متفاوت را برآورده نمیسازند.

ضمناً شرایطی وجود دارند که تعیین یک مدل ثابت و قابل اطلاق در تمام کتابخانه‌های دانشگاهی را در مورد تقسیم بودجه به قسمتهای عمده از قبیل حقوق و دستمزد، تهیه کتاب صحافی، کارهای مختلف و سایر مخارج غیرممکن میسازند. مآلاً باید خاطر نشان ساخت که صرف بودجه به نیازها و حق اولویت‌های محلی بستگی دارد. بعنوان مثال هرگاه کتابخانه‌ای به تعداد معتنابهی واحد منفرد و مجزا خدمت بکند طبعاً هزینه آن در مورد حقوق و دستمزد افزایش خواهد یافت.

تحت هر شرایطی کتابخانه دانشگاهی باید بودجه کافی در اختیار داشته باشد تا علاوه بر توسعه مجموعه و ارائه خدمات مناسب اعمال لازم را انجام داده و در رفع نیازها و انتظارات موفق باشد. هرگاه بودجه از حد لزوم کمتر باشد که این تعهدات را به انجام برساند کتابخانه قادر به رفع نیازهای دانشگاه نخواهد بود.

هر کتابخانه دانشگاهی باید براساس یک مبنای استوار مالی عمل کند و برای نیل باین

مقصود کتابخانه و مدیریت آن درخواست‌های مالی را بطور مؤثر توجیه کرده و دار مورد مخارج، گزارشهای لازم را تهیه خواهند کرد.

استاندارد ۲/و

بودجه کتابخانه دانشگاه باید قسمت ممتازی از بودجه دانشگاه را تشکیل بدهد و تنظیم و مصرف آن مطلقاً به عهده رئیس کتابخانه باشد.

تفسیر

مسئولیت تهیه، عرضه، دفاع و مصرف بودجه کتابخانه دانشگاهی بطور صریح و روشن به عهده رئیس کتابخانه محول خواهد شد. او علاوه بر مسئولیت کامل جهت صرف این بودجه قدرت خواهد داشت که برای افزایش کاربرد منابع کتابخانه اقدام کند. آزادی عمل و مسئولیت وی درست با اندازه سایر روسای ادارات کل در دانشگاه خواهد بود. کتابخانه برای تهیه گزارشهای مناسب و منظم از مخارج در جریان سال مسئول بوده و این گزارشها باخواست دانشگاه و با روشهای استاندارد تطبیق خواهند کرد.

اهمیت کتابخانه دانشگاه در رابطه با پاسخ‌گویی به درخواستهای متفاوت، حق اولویتها و برنامه‌های آکادمیکی ایجاب میکند که بودجه آن با اطلاع کامل از طرح بودجه دانشگاه تهیه شده و رئیس کتابخانه بطور مستقیم و عملاً در این جریان دخالت داشته باشد.

ارجاعات

- 1 . Carnegie Commission on Higher Education , A Classification of Institutions of Higher Education (Berkeley, Calif.: The Commission, 1973), p. 1 - 2, 9 - 22. This publication identifies 173 «doctoral granting institutions.»
- 2 . Allan M. Carter, An Assessment of Quality in Graduate Education (Washington, D. C.: American Council on Education, 1966), p. 114.
- 3 . William J . Baumol & Matityahu Marcus, Economics of Academic Libraries Washington, D. C.: American Council on Education, 1973.
- 4 . Carter, An Assessment of Quality in Graduate Education. p. 114.
- 5 . The best recent discussion of the importance of nonprint media for higher education is Carnegie Commission on Higher Education, the Fourth Revolution : Instructional Technology in Higher Education (New York : Mc Graw Hill, 1972).
- 6 . In Faculty Status for Academic Librarians : A History & Policy Statement (Chicago: American Libray Assn., 1975), p. 35 - 38.
- 7 . «Library Education & Personnel Utilization» (Chicago : American Library Assn. 1976).
- 8 . Considerable valuable information is available in several publications the best of which remains Keyes D. Netcalf, Planning Academic & Research Library Buildings (New York: Mc Graw - Hill, 1965).
- 9 . This issue has been the subject of considerable analysis. See, Particularly, Ralph E. Ellsworth, The Economics of Book Storage in Academic Libraries (Metuchen, N. J.: The Association of Research Libraries and the Scarecrow Press, 1969). Also useful is Jeffrey A. Raffel & Robert Shishko, Systematic Analysis of University Libraries (Cambridge, Mass. : MIT Press, 1969).